

Ivan Koprek (ur.), *Siromaštvo i etika. Religijska, etička i praktična promišljanja*, Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2011, 240 str.

Proteklih je godina broj siromašnih ljudi porastao. Preko medija dobivamo vijesti o zemljama u svijetu u kojima je stopa siromaštva na visokoj razini. Svjetska ekonomska kriza koja je 2008. godine zahvatila i visokorazvijene zemlje pridonijela je osiromašivanju stanovnika i unutar njihovih društvenih struktura. Europski je parlament 2010. godinu posvetio borbi za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti. Primarni je cilj prepoznati pravo siromašnih ljudi i onih koji trpe socijalnu isključenost te im vratiti njihovo dostojanstvo.

Na temu »Siromaštvo i etika« odžana je u prosincu prošle godine konferencija. Pitanje siromaštva je obrađeno teoretski. Referati sudionika konferencije objavljeni su u četvrtoj knjizi niza *Munus*, čiji sadržaj prati znanstveni projekt »Poslovna etika i religijska kultura« Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, Centra za poslovnu etiku, odobrenog od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Prof. dr. sc. Ivan Koprek u svojem članku »Što je siromaštvo i u čemu je ono etički problem?« objašnjava pojam »siromašan«, polazeći od grčkog pojma »orphanos«, koji znači sirotan u smislu osamljivanja. Tri su značenja pojma »siromašan« u svakodnevnom govoru: 1. materijalna neimaština; 2. nekakav nedostatak; 3. metaforičko značenje, »nesretan i jadan čovjek«. Etičari Singer i

Pogge ističu kako je objektivna dužnost svakoga pomagati siromašnima. Čovjeka obvezuje pozitivna dužnost u smislu dužnosti djelovanja. Unutar skupa pozitivnih dužnosti također, prema mišljenju autora, posebno mjesto zauzima supererogacija (činiti više nego što treba). Kšćanska etika i nauka Katoličke crkve još i više pozivaju na načelo solidarnosti, koje uključuje i ideju supererogacije.

Članak pod naslovom »Analiza mitološke svijesti u modernim društvima na temelju filozofije E. Cassirera« autora D. Volka uvodi čitatelja u filozofiju simboličkih formi prema filozofu E. Cassireru. Autor vidi filozofiju simboličkih formi kao prikladni instrumentarij za analizu političkih mitova, koji kreiraju duhovno, kulturno i materijalno siromaštvo.

Christian Beck se u svojem referatu »Život siromašnih — etički izazovi uspostavljanja uvjeta za dobar život« osvrnuo na milenijске ciljeve koje su Ujedinjeni narodi 2000. godine postavili na Općoj skupštini u Ženevi. Jedan je od ciljeva bio zaustaviti siromaštvo i pothranjenost. Plan je bio ispuniti ciljeve do 2015. Međutim, nijedan od ciljeva, pa ni ovaj prethodno naveden, nije ispunjen. Jedan od pristupa problemu siromaštva je povratak na sagledavanje realnog života konkretnog individuuma, tj. osobe koja posjeduje svoje dostojanstvo.

Članak »Siromaštvo usred obilja«, autora Rajka Odobaše, donosi analizu i prikaz tijeka ekonomskog rasta Sjedinjenih Američkih Država između 1980. i 2008. godine. Krivac društvenog i ekonomskog preokreta, u kojem vlada socijalna nejednakost, a sve blagodati su postale povlasticom bogate i utjecajne vlasničko–menadžerske manjine, poslovno je funkcioniranje prema načelima ekonomskog neoliberalizma.

A. Lauc i Ž. Požega u zajedničkom članku »Sinergija ljudskog, fizičkog i financijskog kapitala za autopoietični razvoj Republike Hrvatske« prikazuju ekonomski tijek i pad hrvatskog gospodar-

stva. Pritom donose paradigme koje mogu pridonijeti njegovu oporavku.

E. P. Pekica Pagon uzrok siromaštva vidi u ekonomskoj globalizaciji. U svojem članku »Globalno etičko povjerenstvo« navodi univerzalan pristup vjeri kao spas za čovječanstvo. Put dolaženja do univerzalnosti vjere je međusobni susret predstavnika svih religija i uspostavljanje zajedničkog dijaloga.

Pitanje siromaštva u BiH obradio je J. Milić u članku »Socijalni i etički aspekti siromaštva u BiH i okruženju«. Glavni su krivci siromaštva u BiH ratna razaranja, politička i društvena neučinkovitost kao posljedica Daytonskog sporazuma, nezaposlenost, kršenje građanskih i političkih prava te nedovoljna socijalna zaštita.

Autorice D. Topić–Stipić i I. Primorac–Bilaver u svojem članku »Siromaštvo u BiH: uzroci i posljedice« ističu problem socijalne isključenosti kojim su pogođeni siromašni stanovnici BiH. Socijalna isključenost je izostavljenost iz svih ili većine društvenih, političkih, ekonomskih, kulturnih i sličnih zbivanja. To je prije svega začarani krug s tri sastavnice: nezaposlenošću, siromaštvom i socijalnom izolacijom. Posljedica svega toga je isključenost iz društvenih aktivnosti, a siromašnoj se djeci onemogućuje uključenost u obrazovni sustav.

Financijske i društvene probleme studenata te posljedice za njihovu kvalitetu života obradili su S. Jurać i I. Tomljenović u članku »Siromaštvo i mogućnost studiranja u Republici Hrvatskoj«.

I. Spajić u svojem članku »Konzumerizam kao čimbenik razvoja siromašnih zemalja« iznosi tezu kako je konzumerizmom moguće poboljšati ekonomsko stanje siromašnih zemalja. Konzumerizam bi trebao, prema autorovu mišljenju, usmjeravati osobu na ono dobro na koje je naučena. Ukoliko je osoba naučena da stvari dijeli s drugima, konzumerizam će je potaknuti da stvori dobra i materijalnu sigurnost za sebe i svoju za-

jednicu. On može biti utoliko pozitivan i koristan za istrebljenje siromaštva, koliko će siromašne potaknuti na materijalne težnje i proizvodnju.

Kozmopolitski stav pojedinca je odgovor na siromaštvo koji je dala A. Calvert u svojem članku »Kozmopolitski odgovor na siromaštvo«. Kozmopolitski stav nalaže pružanje pomoći svim ljudima. A pravi kozmopolitski duh reagira na situacije u kojima se ugrožavaju temeljna ljudska prava.

E. Ogrizek u svojem članku »Siromaštvo i odgoj za potrošačku košaricu« iznosi problematiku trošenja iznad vlastitih mogućnosti, koja dodiruje područje siromaštva i bogatstva, ugrožava bioraznolikost i održivi razvoj. Rješenje je toga odgajati od dječje dobi za kritičnost i autentičnost kao put izlaska iz svijeta iracionalne potrošnje i kupovanja.

Članak zanimljivog naslova »Može li siromaštvo biti prednost«, autora I. Mihaljevića i V. Božičević, bavi se pitanjem možemo li, u određenom smislu i pod određenim vidom, siromaštvo smatrati prednošću. Istaknuta je važnost psihičkoga raspoloženja i duhovnost pojedinca, poniznost i krotkost srca te otvorenost prema Bogu i njegovim darovima.

V. Martinović, autor članka »Problem globalne pravde kao uzrok siromaštva«, iznosi poimanje pravednosti i pravde suvremenih političkih teoretičara. Istodobno postavlja pitanje koliko je distributivnu pravednost moguće uskladiti s profitom. Prema autorovu mišljenju, rješavanje problema siromaštva moguće je povratkom na temeljnu vrijednost, nama dobro poznatu pod pojmom *summum bonum*, bez koje je nemoguće ostvariti pravdu.

Posljednji je članak u knjizi »Egzistencija i dostojanstvo« autora R. Đidare. Autor naglašava potrebu rješavanja problema siromaštva upravo polazeći iz same činjenice da je čovjek osoba svojim dostojanstvom. Također upućuje na po-

datak i pokazatelj siromaštva u RH: uvećan broj ljudi koji skupljaju plastične ambalaže iz smeća, za koje dobivaju povrat novca. Oni nisu siromašni u apsolutnom, nego u relativnom smislu jer nemaju dovoljno za osiguranje sredstava dostojnog života.

Problemu siromaštva se, prema urednikovim riječima, pristupilo teoretskim načinom. Hoće li ova knjiga, kao plod znanstvenog skupa, pridonijeti osvješćivanju, senzibilizaciji ili rješavanju problema siromaštva? Dakako da hoće. No ipak, potrebna su djela i djelovanje pojedinaca, naročito onih odgovornih čelnika koji mogu svojim intervencijama utjecati na promjenu. Moramo se zapitati što mogu ja konkretno učiniti i kako pomoći. Kršćani su osobito pozvani na vršenje djela milosrđa po uzoru na svog Spasitelja.

Rebeka Šimunković

Anna van der Want, Cok Bakker, Ina ter Avest, Judith Everington (ur.), *Teachers Responding to Religious Diversity in Europe. Researching Biography and Pedagogy*, Münster, Waxmann, 2009, 211 str.

Europsko društvo suočava se s intenzivnim promjenama kojima dominira porast kulturalnog i religijskog pluralizma, što zahtijeva veće uvažavanje prisutnosti religije u javnom životu. U tom kontekstu vjerska tolerancija, prema J. Habermasu, poprima središnju važnost za demokratsko društvo, a prihvaćanje religijskog pluralizma otvara put priznavanju prava ostalih manjina. Pluralnost time postaje resurs mirnog suživota, a ne uzrok podjela i neprijateljstava. U procesu prihvaćanja pluralizma, Vijeće Europe je, kao institucija s velikim utjecajem u području obrazovanja, najodgovorniju ulogu dalo upravo obrazovanju, o čemu svjedoče i mnoge preporuke. Nakon tragičnih događaja 11. rujna raste i interes za fenomen religije te se snažnije ukazuje na važnost učenja

o religijama kao dijelu interkulturalnog obrazovanja. Naglašava se i potreba poznavanja osnovnih činjenica o kršćanstvu, bitnom supstratu europske kulture, ali i poznavanja drugih religija, kako bi se zaustavila rastuća kulturalna nepismenost mladih. U procesu kulturalnog opismenjavanja i osposobljavanja mladih za interkulturalni i interreligijski dijalog, središnju ulogu imaju nastavnici. Njihova je uloga bila predmet jednog od istraživanja unutar velikoga istraživačkog projekta Europske komisije pod nazivom *Religion in Education. A Contribution to Dialog or a factor of Conflict in Transforming Societies of European Countries, skraćeno REDCo, od 2006–2009*. Projekt je teorijskim, konceptualnim i empirijskim analizama nastojao uspostaviti temelje za razumijevanje doprinosa religijskog obrazovanja procesima promjena u različitim europskim zemljama, na uzorku mladih od četrnaest do šesnaest godina. U projekt su bile uključene istraživačke grupe iz Njemačke, Engleske, Francuske, Nizozemske, Norveške, Estonije, Rusije i Španjolske.

Kao subprojekt *REDCo*–a pokrenuto je 2007. istraživanje o ulozi nastavnika nekonzfesionalnoga religijskog obrazovanja, usmjereno na povezanost nastavnikove biografije i načina percipiranja različitosti u razredu, a sudjelovalo je šest od navedenih osam zemalja (izuzev Rusije i Španjolske). Izvješće o istraživanju, objavljeno u knjizi *Teachers Responding to Religious Diversity in Europe*, podijeljeno je u tri dijela. U uvodnom dijelu obrazlaže se teorijski okvir i metodologija istraživanja. Središnji dio donosi intervjue s nastavnicima religijskog obrazovanja (trideset i šest intervjua), usredotočene na odnos prema religijskim i drugim različitostima među učenicima. Završni dio je zaključak s dodatkom kratkih biografija nastavnika. Istraživanje se temelji na teoriji o narativnom identitetu te na osobnoj i profesionalnoj biografiji, što predstavlja najpri-